

Sygn. akt II CSKP 472/22

POSTANOWIENIE

Dnia 22 lutego 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maciej Kowalski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marcin Łochowski

SSN Mariusz Załucki

w sprawie z wniosku I. P.
z udziałem J. C.
o podział majątku wspólnego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
22 lutego 2023 r. w Izbie Cywilnej w Warszawie,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni
od postanowienia Sądu Okręgowego w Suwałkach
z 21 stycznia 2020 r., sygn. akt I Ca 466/19,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 24 września 2019 r., Sąd Rejonowy w Elku dokonał podziału majątku wspólnego wnioskodawczyni I. P. i uczestnika postępowania J. C. w ten sposób, że na wyłączną własność wnioskodawczyni przyznał składniki majątkowe w postaci lokalu mieszkalnego i garażu, natomiast uczestnikowi przyznał na wyłączną własność nieruchomość gruntową oraz rusztowanie; oddalił wniosek o ustanowienie nierównych udziałów stron w majątku wspólnym; tytułem spłaty zasądził od wnioskodawczyni na rzecz uczestnika 122 462 zł, płatne do 30 września 2020 r. wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie w przypadku uchybienia terminowi płatności.

Wniesione od powyższego postanowienia przez obie strony apelacje zostały oddalone postanowieniem Sądu Okręgowego w Suwałkach z 21 stycznia 2020 r.

Sąd Okręgowy uznał za prawidłowe stanowisko Sądu Rejonowego, który przyjął, że w skład majątku wspólnego nie wchodzi przedsiębiorstwo jako zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczonych do prowadzenia działalności gospodarczej o wartości 417 540 zł, o co wnosiła wnioskodawczyni. W dacie ustania wspólności majątkowej małżeńskiej nie istniał bowiem taki składnik majątku wspólnego. Odnosząc się do ustaleń biegłego z zakresu wyceny przedsiębiorstw, który wartość przedsiębiorstwa oszacował na 417 540 zł, Sąd Okręgowy wskazał, że biegły szacując tę wartość posłużył się prognozami czysto hipotetycznymi, nie biorąc pod uwagę wartości i jakości majątku.

Sąd Okręgowy zaaprobował stanowisko Sądu pierwszej instancji w zakresie ustalenia nakładów uczestnika postępowania z jego majątku osobistego na nieruchomość wspólną położoną w miejscowości M. na 169 000 zł, stanowiącą wartość prac budowlano-wykończeniowych wykonanych w 2011 r. i 2012 r. w związku ze wznoszeniem domu i zagospodarowaniem terenu. Zostały one sfinansowane z pożyczki w wysokości 200 000 zł udzielonej przez ojca uczestnika postępowania a spłaconej przez uczestnika po ustaniu wspólności ustawowej małżeńskiej. W świetle dochodów uzyskiwanych przez małżonków, nie sposób podzielić argumentacji wnioskodawczyni, iż środki na budowę domu pochodziły wyłącznie z ich środków własnych. Wnioskodawczyni winna zwrócić uczestnikowi połowę nakładów na nieruchomość, tj. 84 500 zł. Zwrot całości nakładu przysługiwałby uczestnikowi tylko w sytuacji, gdyby nie został mu przyznany przedmiot majątkowy o wartości zwiększonej na skutek nakładów.

W skardze kasacyjnej od powyższego postanowienia wnioskodawczyni zarzuciła naruszenie:

1) art. 567 § 1 i § 3 w zw. zw. z art. 684, art. 686, art. 618 § 1 w zw. z art. 688 w zw. z art. 325 w zw. z art. 391 § 1 w zw. z art. 13 § 2, art. 321 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oraz art. 45 § 1 k.r.o. przez przyjęcie stanowiska, iż Sąd pierwszej instancji rozstrzygnął o żądaniu rozliczenia nakładów z majątku

osobistego uczestnika na nieruchomość wspólną w miejscowości M., pomimo braku rozstrzygnięcia w tym przedmiocie;

2) art. 378 § 1 w zw. z art. 382 w zw. z art. 327¹ § 1 pkt 1 i 2 w zw. z art. 391 § 1, art. 567 § 1 w zw. z art. 684 oraz art. 13 § 2 w zw. z art. 325 w zw. z art. 361 k.p.c. przez brak ustosunkowania się przez Sąd Okręgowy do nierozstrzygnięcia przez Sąd Rejonowy o roszczeniu uczestnika z tytułu nakładów z majątku osobistego na majątek wspólny, wyrażenie błędnego poglądu, iż zasadnicze znaczenie dla przynależności przedsiębiorstwa ma istnienie na datę ustania wspólności składników materialnych przy pominięciu znaczenia składników niematerialnych mających znaczenie dla ustalenia składu przedsiębiorstwa i jego wartości wyliczonej metodą dochodową, pominięcie ustosunkowania się do zarzutu apelacji dotyczącego niezasadnego nieuwzględnienia przy ustalaniu majątku wspólnego przynależności do majątku wspólnego przedsiębiorstwa uczestnika i nieuwzględnienie, że o przynależności przedsiębiorstwa decydują nie tylko data założenia działalności oraz składniki materialne składające się na przedsiębiorstwo, ale również składniki niematerialne;

3) art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 w zw. z art. 382 oraz art. 378 § 1 k.p.c. przez brak ustosunkowywania się do zarzutów wnioskodawczyni dotyczących jej stanowiska w przedmiocie uzupełniającej opinii biegłych, braku rzetelności dziennika budowy co terminu wykonywania prac dotyczących powoływanych przez uczestnika nakładów a tym samym do możliwości ich rzeczywistego sfinansowania z środków pochodzących z majątku osobistego w podawanym przez uczestnika okresie;

4) art. 45 § 1 k.r.o. przez dokonanie błędnej wykładni i niesłuszne przyjęcie, że dopuszczalne jest rozliczenie nakładów z majątku osobistego uczestnika na majątek wspólny stron nieruchomość zabudowaną domem mieszkalnym w M., pomimo tego, że o nakładach z majątku osobistego na majątek wspólny sąd rozstrzyga wyłącznie na wniosek strony, przez co w sytuacji gdy rozstrzygnięcie w tym przedmiocie nie zostało zawarte w sentencji postanowienia, a strona nie wносиła o uzupełnienie orzeczenia, to mamy do czynienia z orzeczeniem nieistniejącym w tym zakresie.

Wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej nie są zasadne.

Zgodnie z art. 45 § 1 k.r.o. każdy z małżonków powinien zwrócić wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na jego majątek osobisty. Przepis ten ponadto przyznaje małżonkowi uprawnienie do zwrotu wydatków i nakładów, które poczynił ze swojego majątku osobistego na majątek wspólny. Natomiast art. 567 § 2 k.p.c. stanowi, że sąd rozstrzyga o tym, jakie wydatki, nakłady i inne świadczenia z majątku wspólnego na rzecz majątku osobistego lub odwrotnie podlegają zwrotowi. Z regulacji powyższych wynika, że wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na majątek osobisty sąd uwzględnia bez osobnego żądania uczestników postępowania, natomiast o zwrocie wydatków i nakładów z majątku osobistego na majątek wspólny sąd orzeka wyłącznie na wniosek, gdyż roszczenia te nie wchodzą w skład majątku wspólnego małżonków.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym w sprawach o podział majątku wspólnego byłych małżonków regulacje zawarte w art. 45 § 1 k.r.o. w zw. z art. 684 w zw. z art. 567 § 2 k.p.c. uzasadniają przyjęcie poglądu o dopuszczalności zaskarżenia apelacją wyłącznie istniejącego rozstrzygnięcia co do zgłoszonych tzw. roszczeń dodatkowych. Zgodnie z art. 684 k.p.c., który ma odpowiednie zastosowanie w sprawie o podział majątku wspólnego (art. 567 § 2 k.p.c.), skład i wartość spadku ulegającego podziałowi ustala sąd. Sąd jest zatem zobligowany do ustalenia składu i wartości majątku wspólnego podlegającego podziałowi, a to oznacza, że – bez względu na aktywność uczestników postępowania – musi ustalić wartość nakładów poczynionych z tego majątku na majątek osobisty. Takim obowiązkiem sąd nie jest obciążony w przypadku zgłoszenia żądania zwrotu wydatków i nakładów, które zostały poczynione z majątku osobistego na majątek wspólny. Regulacje przyjęte w art. 684 i 567 § 2 k.p.c. nie są bez znaczenia dla wykładni art. 45 § 1 k.r.o. i art. 567 § 1 k.p.c. w odniesieniu do kwestii, czy sąd powinien w sentencji

postanowienia podziałowego orzec o nakładach z majątku osobistego na majątek wspólny.

Ze względu na treść art. 45 § 1 k.r.o. oraz art. 567 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z art. 618 i 688 k.p.c. o zwrocie wydatków i nakładów z majątku osobistego na majątek wspólny sąd orzeka wyłącznie na wniosek, gdyż roszczenia te nie wchodzi w skład majątku wspólnego małżonków. Jeżeli sąd nie zamieścił w orzeczeniu merytorycznym kończącym postępowanie w sprawie rozstrzygnięcia negatywnego, strona powinna złożyć wniosek o uzupełnienie tego orzeczenia nie zaś apelację, która w istocie skierowana byłaby do nieistniejącego orzeczenia (zob. uchwałę SN z 21 lutego 2008 r., III CZP 148/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 23; postanowienia SN z 14 grudnia 2011 r., I CSK 138/11, i z 20 grudnia 2019 r., IV CZ 103/19). Do rozpatrzenia takiego żądania mają zatem zastosowanie przepisy postępowania procesowego, czego konsekwencją jest również konieczność rozstrzygnięcia przez sąd o całości tak zgłoszonego żądania w sposób pozytywny lub negatywny. Częściowe uwzględnienie go wiąże się z koniecznością zamieszczenia przez sąd w postanowieniu orzeczenia o oddaleniu żądania w pozostałym zakresie. Taka praktyka stwarza jasność co do dalszych środków prawnych przysługujących zainteresowanym uczestnikom; postanowienie podlega zaskarżeniu na zasadach ogólnych, w wypadku zaś niepełnego rozstrzygnięcia co do omawianego roszczenia, postanowienie może zostać uzupełnione (art. 351 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Wyrażane jest również odmienne stanowisko, według którego brak rozstrzygnięcia we wskazanym zakresie nie stanowi przeszkody do wniesienia apelacji a w orzeczeniach działowych sąd zamieszcza w sentencji tylko rozstrzygnięcia pozytywne, natomiast rozstrzygnięcia negatywne zawarte są w nich w sposób dorozumiany. Wskazuje się, że art. 351 k.p.c. – jak wynika z jego brzmienia i umiejscowienia w Kodeksie postępowania cywilnego – odnosi się bezpośrednio jedynie do orzeczeń wydawanych w postępowaniu procesowym, natomiast w postępowaniu nieprocesowym, a więc również w postępowaniu o dział spadku, może być stosowany tylko odpowiednio (art. 13 § 2 k.p.c.). Odpowiednie jego stosowanie wchodziłoby w grę, gdyby art. 351 k.p.c. mógł spełniać tę samą funkcję co w procesie. W sytuacji nierozstrzygnięcia o roszczeniach z tytułu

posiadania rzeczy i pobierania z nich pożytków w postępowaniu działowym o takiej odpowiedniości nie można jednak mówić (tak postanowienie SN z 2 marca 2005 r., III CK 28/05). W uchwałach z 13 lutego 1970 r., III CZP 97/69, i z 21 lipca 1988 r., III CZP 61/88, OSNCP 1989, nr 10, poz. 160, a także postanowieniu z 3 października 2003 r., III CKN 1529/00, Sąd Najwyższy natomiast przyjął, że gdyby sąd pierwszej instancji w postanowieniu działowym zasądzającym obniżoną spłatę (art. 1075 § 2 k.c.) lub uwzględniającym tylko w części zgłoszone roszczenie z tytułu posiadania przez innego spadkobiercę przedmiotów spadkowych (art. 686 k.p.c.), nie orzekł w sentencji postanowienia o oddaleniu nieuwzględnionych części żądań, to nie ma przeszkody w zaskarżeniu takiego postanowienia co do tych części.

Wszystkie powyższe orzeczenia odnoszą się do sytuacji braku orzeczenia mającego negatywny charakter. W niniejszej sprawie zachodzi specyficzna sytuacja, w której uczestnik złożył wniosek o rozliczenie w ramach postępowania podziałowego, nakładów poczynionych z majątku osobistego na majątek wspólny, sąd poczynił ustalenia faktyczne, z których wynika, że za udowodnione uznał nakłady w wysokości 169 000 zł. Nie ujął jednakże rozstrzygnięcia co do tego roszczenia w odrębnym punkcie sentencji postanowienia (polegającego na zasądzeniu od wnioskodawczynie na rzecz uczestnika kwoty odpowiadającej ustalonym nakładom i oddaleniu wniosku w pozostałej części), lecz dokonał powiększenia przysługującej wnioskodawczynie spłaty i tak obliczoną spłatę zasądził następnie na rzecz uczestnika. Te ustalenia co do wysokości nakładów z majątku osobistego i w efekcie wysokości przyznanej na rzecz byłego męża spłaty wnioskodawczynie w apelacji kwestionuje zarazem wskazując, że orzeczenie w tej części nie istnieje.

Poglądu tego nie można jednak podzielić. Wnioskodawczynie skarży bowiem w istocie wysokość przysługującej byłemu mężowi spłaty, wskazując, że wobec przyjęcia przez Sąd pierwszej instancji wskazanej metody jej obliczenia powinna być powiększona o wartość kwestionowanych przez nią nakładów. W sprawach o podział majątku wspólnego w sytuacji częściowego uwzględnienia żądania rozliczenia nakładów poczynionych z majątku osobistego na majątek wspólny, pożądane jest zamieszczenie rozstrzygnięcia w tym przedmiocie w odrębnym

punkcie sentencji postanowienia przez zasądzenie kwoty odpowiadającej ustalonym nakładom i oddalenie wniosku w pozostałej części. W sytuacji jednak, gdy sąd częściowo uwzględnił to żądanie, czemu dał wyraz w wyliczeniu wysokości zasądzonej dopłaty, nie oddalając wniosku w pozostałym zakresie, brak jest podstaw do uznania, że sąd nie orzekł (w sposób pozytywny) co do części tego żądania.

Bezzasadne są zatem zarzuty skargi kasacyjnej dotyczące braku rozstrzygnięcia o roszczeniu uczestnika z tytułu nakładów z majątku osobistego na majątek wspólny. W uzasadnieniu postanowienia Sąd Okręgowy wskazał na istnienie nakładów uczestnika postępowania z jego majątku osobistego na nieruchomości wspólną położoną w M., których wartość biegły z zakresu budownictwa ogólnego oraz biegły z zakresu szacowania nieruchomości oszacowali na 169 000 zł i uwzględnił je ustalając wysokość należnej od wnioskodawczyny dopłaty.

W sprawie nie doszło również do zarzucanego w skardze pominięcia istotnej części materiału procesowego, naruszającego art. 378 § 1 k.p.c. Z ustanowionego w tym przepisie obowiązku rozpoznania sprawy w granicach apelacji nie wynika konieczność osobnego omówienia przez sąd w uzasadnieniu wyroku każdego argumentu apelacji. Za wystraczające należy uznać odniesienie się do sformułowanych w apelacji zarzutów i wniosków w sposób wskazujący na to, że zostały one przez sąd drugiej instancji w całości rozważone przed wydaniem orzeczenia (zob. np. wyroki SN: z 20 stycznia 2000 r., I CKN 356/98; z 17 lipca 2009 r., IV CSK 110/09; z 15 grudnia 2011 r., II UK 106/11; z 22 listopada 2017 r., II UK 556/16; postanowienie SN z 14 października 2021 r., I CSK 173/21). Sytuacja taka miała miejsce w niniejszej sprawie. W uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia wskazano bowiem powody, dla których Sąd drugiej instancji nie uwzględnił apelacji wnioskodawczyny w części dotyczącej nakładów uczestnika na majątek wspólny.

Podobna sytuacja miała miejsce w odniesieniu do uznania, że w skład majątku wspólnego nie wchodzi prowadzone przez uczestnika przedsiębiorstwo. Niewątpliwie podzielić należy prezentowany w skardze pogląd, że nabyte w czasie

trwania wspólności ustawowej przedmioty służące do prowadzenia przedsiębiorstwa powinny należeć do tej samej masy majątkowej co przedsiębiorstwo. W konsekwencji rozpatrywać należy przynależność przedsiębiorstwa jako całości do majątków małżonków, a nie przynależność poszczególnych składników przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwem w znaczeniu jakiego używa Kodeks cywilny (art. 55¹ k.c.) jest, traktowany jako całość, zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczony do prowadzenia działalności gospodarczej. W jego skład wchodzi także pewne korzystne sytuacje faktyczne chronione przez prawo, takie jak: posiadane informacje o rynku, znajomość jego realiów itp.

Sąd Okręgowy w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia wskazał jednak, że nie można zarzucić Sądowi Rejonowemu dowolności w zakresie przyjęcia, że w skład majątku wspólnego nie wchodzi przedsiębiorstwo jako zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych o wartości 417 540 zł, o co wносиła wnioskodawczyni. Ustalił, że uczestnik od 31 stycznia 2001 r. prowadzi działalność gospodarczą w zakresie robót budowlanych a nie dysponując prawem własności nieruchomości ani też prawami wynikającymi z umów najmu, dzierżawy bądź innych stosunków prawnych. Nie posiada, poza rusztowaniem, mających istotną wartość ruchomości w postaci urządzeń, materiałów czy towarów. W związku z prowadzoną działalnością gospodarczą nie posiada również stałych kontrahentów, z którymi wiązały go długotrwałe umowy o współpracy, żadnego parku maszyn budowlanych czy też stałego, wyspecjalizowanego zespołu pracowników. W konsekwencji przyjął, że w dacie w ustania wspólności majątkowej małżeńskiej nie istniał taki składnik majątku wspólnego jak przedsiębiorstwo budowlane.

Wbrew zarzutom skargi Sąd Okręgowy nie przyjął zatem, że o przynależności przedsiębiorstwa decyduje data założenia działalności oraz wyłącznie składniki materialne. Sąd ten rozważał bowiem również kwestię istnienia składników niematerialnych. W konsekwencji brak jest podstaw do twierdzenia, że Sąd drugiej instancji naruszył przepis art. 378 § 1 przez pominięcie ustosunkowania się do zarzutu apelacji dotyczącego niezasadnego

nieuwzględnienia przy ustalaniu majątku wspólnego przynależności do majątku wspólnego przedsiębiorstwa uczestnika.

Zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. może wypełniać podstawę kasacyjną tylko w wypadku pominięcia przez sąd drugiej instancji części zebranego w sprawie materiału. W związku z tym skarżący, powołujący się na naruszenie tego przepisu, powinien wskazać materiał dowodowy, który został przez ten sąd pominięty przy wydaniu wyroku i wykazać, że popełnione uchybienie mogło mieć wpływ na wynik sprawy (zob. postanowienia SN: z 6 stycznia 1999 r., II CKN 100/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 146; i z 7 lipca 1999 r., I CKN 504/99, OSNC 2000, nr 1, poz. 17). W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono już, że zarzut naruszenia art. 382 k.p.c., zgodnie z którym sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym, w zasadzie nie może stanowić samodzielnego uzasadnienia podstawy kasacyjnej naruszenia prawa procesowego. Przepis ten zawiera ogólną dyrektywę kompetencyjną, wyrażającą istotę postępowania apelacyjnego i dlatego konieczne jest wytknięcie przy konstruowaniu tego zarzutu także tych przepisów normujących postępowanie rozpoznawcze, które sąd drugiej instancji naruszył (zob. wyrok SN z 16 marca 2018 r., IV CSK 250/17). Skarżąca nie wskazała jednak jakie konkretnie – jej zdaniem – przepisy naruszył Sąd Okręgowy, ani nawet jaki konkretnie materiał dowodowy został pominięty. Samo tylko odmówienie przez sąd *meriti* dania wiary wnioskowi opinii biegłego z zakresu wyceny przedsiębiorstw nie uzasadnia natomiast zarzutu naruszenia art. 382 k.p.c.

Zarzut naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 §1 k.p.c. (aktualnie art. 387 § 2¹ k.p.c.) może stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej zupełnie wyjątkowo, mianowicie tylko wtedy, gdy uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie zawiera wszystkich koniecznych elementów bądź zawiera tak oczywiste braki, które uniemożliwiają kontrolę kasacyjną. (zob. np. wyroki SN: z 2 czerwca 2011 r., I CSK 581/10; z 16 listopada 2011 r., V CSK 527/10; z 24 stycznia 2019 r., II CSK 755/17; z 24 września 2020 r., IV CSK 32/19). W sprawie nie występuje sytuacja uniemożliwiająca prześledzenie toku rozumowania Sądu drugiej instancji. Wręcz przeciwnie, sporządzone uzasadnienie daje podstawę do dokonania pełnej oceny zasadności zarzutów kasacyjnych.

Skarżąca, zarzucając naruszenie art. 382 k.p.c., wskazała jednocześnie na uchybienie art. 328 § 2 k.p.c. Przepisy te dotyczą jednak nie tylko odmiennych instytucji prawnych, ale przede wszystkim określają obowiązki sądu na różnym etapie postępowania. Czym innym bowiem jest wymóg dotyczący podstawy orzekania przez sąd drugiej instancji, a czym innym zachowanie wszystkich wymaganych elementów uzasadnienia orzeczenia sądu. Oczywiście pominięcie przez sąd drugiej instancji części zebranego w sprawie materiału znajdzie odzwierciedlenie w treści sporządzonego uzasadnienia, ale wówczas nie będzie to brak jednego z elementów uzasadnienia, ale niewypełnienie przez sąd ogólnej dyrektywy kompetencyjnej zawartej w art. 382 k.p.c. w związku z naruszeniem innych przepisów normujących postępowanie rozpoznawcze, które należało wskazać. Pozwana nie wskazała takich przepisów w zarzucie kasacyjnym, stąd okazał się on nieuzasadniony (zob. wyrok SN z 18 maja 2022 r., II CSKP 972/22).

Z powyższych względów skarga kasacyjna, jako pozbawiona uzasadnionych podstaw, podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

[SOP]

[ł.n]